

ШОЪЛ ТАВЫСЫ

РЕСПУБЛИКАЛЫК
ЯМАГАТ-ПОЛИТИКАЛЫК ГАЗЕТА

ГОЛОС СТЕПИ

РЕСПУБЛИКАНСКАЯ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

№ 7 (8695)

15 ФЕВРАЛЬ

2018 йыл

КИШИ ЮМА

УВЫТ АЙЫ

1931-нши йылдан алып шыгады

СЕССИЯ

ДР Оькиметининь Председатели Артем Здунов:
«Халктынъ властьке сенимлигин
кайтарув керек»

Дагестан Республикасынынъ Оькиметининъ янъыларда беркитилген Председатели Артем Здунов, ДР Халк Йыйынынынъ 18-нши сессиясында шыгып соьйлеген эм ювык арада кепленмеге тийисли республика министрлерининъ янъы кабинети кайсы борышларга маъне береegi акында хабарлаган.

«Оьз куллыгьмызда биз ал деп базиске эм Дагестаннынъ коьп миллетли халклары ман туъзилген баъри де ийги затларга таянаыкпыз. Ол республикада яшайтаган аьдемлердинъ йогары ис белсенлиги, предпринимательлик кайратлыгы болады, солардынъ пайдалы сырагыларын биз, элбетте, бизим граждандардынъ юзлеринде коьрмеге тийислимиз. Соны ман бирге бизим оьрленувимизге буршав беретатан баъри де кемшиликлерди тайдырмага борышлымыз.

Аьр бир тармак йоллары бойынша оьз айырым планы туъзилеek. Биз сонынъ акында айтаякпыз эм бир кере де тувыл. Болса да куллыктынъ ортак принциплери де бар. Соларсыз биз аьллерди ийги ягына туьрлентип болмаякпыз. Мен бу ерде бас деп республика яшавшыларына, конакларга, инвесторларга аныамлы болататан рынок, ямагат институтлары акында айтаман. Олар кавыфсыз, куьшли, сенимли, онъайлы регионды коьрмеге сьудиелер. Россия Федерациясынынъ ортак бир ыхтыяр эм финанс майданында болган эм оьзине алган борышларын толтыратаган регионды. Ол зат алды йолы

ман ашык эм коьрнекли, аьдемлер уьшин таза болган Оькиметтинъ аркасы ман бажарылады. Патшалык служащийининъ янъы келпетин туъзбеге, аьдемлердинъ, халктынъ властьке сенимлигин кайтарув керек. Сонынъ уьшин Дагестан Республикасынынъ объектлерин Россия Федерациясынынъ патшалык программаларынынъ хыйлысына киргистуьв бойынша иркуьвсиз куллык этуьвди канагатлав, энъ де маънелиси – оьзимизге алган борышлардынъ эм финанс нызамынынъ сапатлы кебинде толтырулувын канагатлав керегеди. Сондай йорык пан биз республикага федераллык эм баска туьрли карыжларды келтируьв бойынша узак болжаллы алдышы орынларды алмага болаякпыз», – деп билдирген А.Здунов.

Ол аьлиги заманда регионнынъ оьз келимлерин оьстируьвди аьжетсизлев керегине эс эттирген. Сол келимлер – республикадынъ оьрленуьви, коьплеген социаллык маьселелерди шешуьв уьшин ресурслар. «Соннынъ уьшин биз экономикадынъ ясыртын секторын заьлимдей тоьменлетуьв уьстинде куллык этеekпиз. Патшалык етекшилев аьрекетине янасу-

вымызды туьрленте келип, биз солай ок бизнес те туьрленип баслар деп куьтемиз. Олай дегени, янъы предприятиялердинъ, ис орынларынынъ туъзилуьви, соны ман бирге аьлиги бар болган бизнеслер патшалык пан биргелесип аьрекетин бардыруьвдынъ ыхтыярлык майданына киргени керегеди. Ерди куллануьвди йорыкластыруьвы шаралардан, муьлк ыхтыярларыннан алып, налогларды дуьрыс эсаплав эм тоьлев шараларына дейим», – деп анылатув эткен Дагестан министрлер кабинетининъ янъы етекшиси.

Ол солай ок Оькимет предпринимательерге «МСП оьрлентуьв корпорациясы», «Моногородларды оьрлентуьв фонды», «Промышленностьи оьрлентуьв фонды», «Иновацияларга демевлик этуьвши фонд», «Тувра инвестициялардынъ россиялык фонды» эм баска институтлар ман куллык этпеге ярдамласпага ниетленуьвин билдирген. «Биз инфраструктура ягыннан киши производстволык предприятиялерин колтыклякпыз. Сонынъ уьшин муниципаллык промышленный майданларын туьзеекпиз. Айтпага, байланыс, IT-технологиялар, почта,

логистикалык ярдамлары тармакларын оьрлентпеге уьйкен резевлер бар. Соьз уьшин, биз аьли, айтпага, МФЦ уьшин керекли программаларды ислеп шыгараган Дагестаннынъ ерли IT-компаниялары ман таныспага эм ислеп басламага уьлгирдик. Сондай компанияларды тыскы рынокларга да шыгарув керегеди, сондай предприятиялер санын бир неше кере арттырмага тарык болады», – деп белгилеген Артем Здунов. Соны ман бирге ол «йогарыда белгиленген амалларды предпринимательлер тек ыхтыярлар майданыннан тайыспай ислеек болса кулланмага болаяклар», – деп коскан.

Янъы министрлер кабинети республикага байыьр инвестицияларды келтируьв, бизнес юритуьв уьшин онъайлы, сенимли эм кавыфсыз регион деген Дагестан имиджин кеплендируьв уьстинде куллык этеek, сонынъ уьшин ортак бир инвестициялык терезе курылаяк. Соны ман бирге медициналык ярдамынынъ аьр кимге де етисуьвин эм сапатын арттыруьв, билимлендируьв, маданият тармакларын оьрлентуьв, турак уьй-коммуналлык хозяйствосындагы аьллерди ийгилендируьв эм сондай коьп баска маьселелер боьйынша ис аьрекетин армаган бардырылаяк.

Оьнерли бала –
ата-ана куьези

Тамирлан – аьлиги заманда кишкей болмаган аьлдинъ баласы. Ол, бес баланынъ ишинде экинши бала болып Фазиль мен Ралина Акбулатовлардынъ аьелинде туьвип-оьскен. Онынъ балалыгы оьзининъ тенълеринен баскаланмайды – балалар бавы, мектеб йыллары, баьриси де оьз алдына кызыклы. Мектебте де Тамирлан Фазиль уьвылы Акбулатов оьз уьстинликлери мен куьезлендирип, суйинтип келди. Ол, Терекли-Мектебтинъ Кадрия атындагы школасында 9-ншы классты кутарганнан сонъ, ЯНАО-да Лабитнанги каласындагы коьп профильли окув ошагында оқымага туьскен. Бу куьнлерде сол окув ошагынынъ студенти болады.

Окыган еринде де ол ийги билимин коьрсетип келеди. Онынъ акында етекшиси Галина Ивановна Пикаева уьйкен сейирсинуьв мен оьзининъ ойларын айтып, йигитке тек уьстинликлер йорайды. Янъыларда ерде-

симиз Тамирлан биология сабагы бойынша Савлайроссиялык «Билиминъди савкатла» деген олимпиада да катнасып, савгалы экинши орынга тийисли болган.

Спорт пан да Тамирлан аьвлигеди, аьскершилик кол куьреси мен кызыксынады. Янъыларда ол сол ерде де уьстинликке етискен. Салехард каласынынъ алдышылыгына багысланган базласта, аьскершилик кол куьресинде Тамирлан Акбулатов биринши орынга тийисли этилинип, Сый грамотасы ман савгаланган.

Тамирланнынъ етимислерине ата-анасы, атайы Адильхан, тетеси Гульзахира бек суйинедиелер. Биз, онынъ ердеслери де, олардынъ сондай куьезин боьлисемиз. Куьез тувыл ма, аьши, кишкей, аз санлы ногай халкымыздынъ уьвилларынынъ, кызларынынъ атлары ийгилик пен айтылса.

Г. КУРГАНОВА.

Сувьрете:

Т. Акбулатов.

РАЙОН АДМИНИСТРАЦИЯСЫНДА

Маьнели сораьлар ойласылды

Оьткен дуьйсемби куьн, 12-нши февральде, Ногай район администрациясында кезекли аппарат йыйыны озгарылды. Онда 2017-нши йылдынъ сырагылары бойынша эсап беруьв мен «Шоьл тавысы» республикалык газета-сынынъ бас редакторы Э.Кожиева шыгып соьйледи.

Кенъесте, солай ок «Ногайский район» МО администрациясынынъ аькимбасы М.Аджеков шыгып соьйледи. Ол, Махачкалада ДР Аькимбасынынъ кесек заманга борышын толтыратаган В.Васильев эм Татарстан Республикасынынъ

Президенти Р.Минниханов пан биргелесте оьткен шаралар акында хабарлады. Йолыгыстынъ барысында М.Аджеков Татарстаннынъ делегациясыннан Сабантой байрамда ортакшыламага шақыруьв алды.

М.Аджеков, солай ок бизим районга келген эм мунда сувгарув тармак заводын курмага планлайтаган турция ногайлары акында хабарлады. Бизим конаклар, солай ок ДР-нынъ промышленность эм савда министри Ю.Умавов пан йылы аьлде хош коьридилер. Йолыгыстынъ сырагылары бойынша язлыкта Ногай районы еринде

сувгарув тармаклар заводын куруьва соьйлесилди.

М.Аджеков районнынъ билимлендируьв тармагында ислер ийги тувыл экенин де белгиледи. Онынъ соьзлерине коьре, районнынъ баьри мектеблерининъ директорларынынъ аттестациясын оьткеруьв уьшин районга Махачкаладынъ школаларынынъ эм гимназияларынынъ ийги директорлары шақырылдылар. Аттестациядынъ сырагыларына коьре кайбир директорлар оьз ерлериннен тайдырылаяклар.

М.Аджеков, солай ок район-

да йоллар ийги тувыл аьлде экенин белгиледи. Айтпага, кар явса, кайбир авылларга тезлик ярдам эм баска маьнели организациялардынъ автокоьликлери барып болмайды. «Яшавшылар йоллар акында сизден тувыл, меннен, район аькимбасыннан, сорайдылар. Йоллар аьллери мен байланыслы маьселелерди шешерсиз яде бу сораь йогары дережеде каралаяк», – деп белгиледи М.Аджеков. Йол боьлигининъ етекшиси С.Валиевке йоллар аьлин туьзетуьвин финанслаь уьшин кыска болжал ишинде документлер аьзирлев борышы

тапшырылды.

Россия Президентин сайлаьлар ман байланыслы сораьда токталып, «Ногайский район» МО администрациясынынъ аькимбасынынъ орынбасары Б.Ярлыкапов сайлаьлар оьтеек баьри участкалар электроьрык пан уьзилгисиз канагатланмага кереклигин белгиледи. Район аькимбасы М.Аджеков болса, авыллар аькимбасларына эм баьри организациялар етекшилерине яшавшылардынъ сайлаьларга келуьвин канагатламага маслагат берди.

БИЗИМ ХАБАРШЫ.

ДР Аькимбасынынъ куллыгын юритуьвши В.Васильев: «Коррупционерлер мен урылардан тазаланамыз»

Озган юма сонъгы куьн Дагестан Аькимбасынынъ куллыгын юритуьвши Владимир Васильев пен РФ Генераллык прокуроры Юрий Чайка Махачкалада кенъес оьткергенлер. Кенъесте республикада законшылык аьллерин тергеген РФ Генпрокуратурасынынъ комиссиясынынъ куллыгынынъ тамамлары келтирилген эм регион прокуратурасынынъ коллективине яньы етекшиси – Денис Попов коьрсетилинген.

«Туьнегуьн Россия Президентининъ Указы ман Дагестан прокурорынынъ ис орынына бес йыл болжалы ман Попов беркитилген», – деген Чайка. Генпрокурор солай ок республика прокуратурасы кыска заман ишинде оз куллыгын яньыдан туьзер деген сенимин билдирген.

Оьз ягыннан Денис Попов республика прокуратурасынынъ коллективи алдына салынган баьри борышларды етимисли кепте толтырмага, аьр бир республика яшавшысынынъ, ямагаттынъ эм патшалыктынъ кызыксынувларын сенимли кепте якламага аьзирлиги акында айтып белгилеген. «Прокуратура коллективининъ куьши мен патшалык власть органлары эм ыхтыяр саклавшы структуралары ман биргелесте биз республикадынъ баьри ерлеринде де законшылыкты эм ыхтыяр йорыкты канагатлап болармыз», – деген Д.Попов.

Дагестанда юритилген тергевлердинъ акында регионга орталыктан ыхтыяр саклавшы органларынынъ ведомстволар ара комиссиясынынъ етекшиси эсабында йиберилген Россия Генераллык прокурорынынъ орынбасары Иван Сыдорук хабарлаган.

Онынъ соьзлерине коьре, тергевлердинъ сырагысында 2,5 мынга ювык закон бузувлары болганы ашыкланган, солардынъ тамамында 70-тен артык уголовлык ислери ашылган.

«Генпрокуратура комиссиясы 2431 закон бузувларын тапкан, 83 коьрсетуьвлер, 170 протестлер йиберген, 71 уголовлык ислери эм административлик бузувлары бойынша 433 ислери ашылганлар», – деген Иван Сыдорук.

Соны ман бирге ол Дагестан прокуратурасы уьшин бас борышларды белгилеген. Солардынъ арасында – «системага айланып баратаган» коррупция ман куьресуьв, граждандлардынъ социаллык эм ис ыхтыярларын коршалав, турак уьй-коммуналлык эм ТЭК тармакларында законшылыкты тутув, ер законодательствосы эм курылыс тармакларындагы бузувлар ман куьресуьв, баьри кыянатлыкларды мукаят кепте регистрациялав эм граждандлар тилеклерин карастырувга алды йолды беруьв.

Иван Сыдорук солай ок Дагестан Республикасынынъ яшавшылары уьшин тарифлерди оьстируьв ислери де аянланганы акында билдирген: «Комиссия яшавшылар уьшин тарифлерди законсыз токтастырув ислерин аянлаган. Сонынъ эсабында 40 миллион маьнеттен артык ортак оьлшеминде энергоканатлав организацияларынынъ себепсиз шыктажлары ман байланыста соларды оьстиргени мен.

Ол, солай ок тагы да баска бузувлар да табылганын билдирген. Айтпага, ярдамлар сапатынынъ тоьменлигин, энерготармаклары-

нынъ куьшли тозувын (70 проценттен артык). Эки йылдан артык заман республикада энергияды кытув программасы толтырылмайды.

«Оьткен йыл узагында ТЭК предприятиялерининъ дебитор эм кредитор борышларынынъ оьлшеми 53 миллиард маьнетке етискен, ол сан Россияда энъ де уьйкен коьрсетим болады. Тергевлер сырагылары бу тармакта законлардынъ бузылувларына ресурсканагатлавшы организацияларынынъ эм солай ок власть органларынынъ куллыгынынъ етиспелиги себеп болганын шайытлайды. ТЭК тармагындагы регионаллык эм муниципаллык ыхтыяр актлары бирерде федераллык законодательствосына карсылык этедилер яде солар онда йок деп саналадылар», – деген Сыдорук.

«Газпром межрегионгаз Махачкала» аьрекетинде законды каты кепте бузув табылган. Бу ямагат газ линиясына оьз ыхтыяры ман коьсылатаганлардынъ эм газды оьз эрки мен кулланатаганлардынъ алдын шалув уьшин тийисли амаллар коьрмейди. Оьткен йылда газ уьшин борышлар 1,8 миллиард маьнетке дейим оьскенинъ оьзинде де, суд приставлар службасына 900 миллионнан артык маьнет акшадынъ борышларын алув акында толтырувшы документлер йиберилмеген», – деген ол эм бузувлар баска организацияларда да табылганын билдирген.

Айтпага, аьли бир неше йыллардан бери газ бан канагатланув регионаллык службасынынъ аьллери уьшин яваплайтаган Спецгазстройсервис ГКУ «дурысында ислемейди». «Сол ок заманда соны саклавга деп йыл сайын 75 миллионнан артык маьнеттинъ акша карыжы шыгарылады», – деп белгилеген Сыдорук.

Оьзининъ шыгып соьйлевинде Дагестан Аькимбасынынъ куллыгын юритуьвши Владимир Васильев республикадынъ баьри министерстволары ман ведомстволарынынъ етекшилерине табылган етиспеликлерди толы кебинде тайдырмага буйырды. «Эгер ким ди биревлерде шексинуьвлери бар болса, солар сонда ок та таймага аьризе берсинлер. Калганлар билеклерин туьрип, ислемерге керек боладылар», – деп билдирген Владимир Васильев.

Соны ман бирге ол яньы ис кадрлары миллет белгиси бойынша тувыл, оьзлерининъ ис эм кеспи сапатлары бойынша айырылаагына эс эттирди. «Миллет белгилери ягыннан биревге де бир хаьтер де этилинмеек, ис эм кеспи сапатлары бойынша белги береекпиз. Биз аьли коррупционерлер мен урылардан тазаланамыз. Ол зат яслар ман профессионаллар уьшин ийги анъсатлык», – деп белгилеген Дагестан Аькимбасынынъ куллыгын юритуьвши. Ол оьзининъ соьзине дагестаншылар

терроризмди енъдилер, эндигиси коррупция ман куьреспеге керек деп косты.

Республика етекшиси солай ок коьлем информация амалларын бу куллыкты белсенли кепте колтыкламага шакырды: «Бизим ис аьрекетимиз уьшин энъ де бас тергев – ол сонынъ акында бизден сораяк Дагестан Республикасынынъ яшавшылары. Бу ягыннан СМИ ваькиллери бизге коьмек этер деп сенемиз».

Оьз кезуьви мен Юрий Чайка тергев структураларынынъ ваькиллерине регионда коррупцияга карсы куьрес юритуьвди куьшлендирмеге шакырув этти. «Баьри де ыхтыяр актларын коррупцияга карсылыгы ягыннан тергевден баслав керегеди. Айлак та коррупцияга амырак болаган тармакларга эс этинъиз, ал деп ер катнасувлары тармагына. Берилетан яде сатып алынатаган участоклардынъ регистрацияланувы уьшин яваплы болаган ведомстволар куллыгыннан коьзинъизди айырманъыз», – деген Юрий Чайка кенъесте.

Ол республикадынъ прокуратура органларынынъ куллыкшыларына социаллык субсидияларды уьлестируьв исине айырым маьне беруьвди тапшырды.

«Бюджет эм целевой программаларына деп шыгарылган карыжларды пайлав эм шыктажлав артыннан каты тергев салынъыз. Республикада грантлар, авыл хозяйствосын, киши эм орта предпринимательстводы оьрлентуьвге субсидиялар беруьвге, яшавшыларды иске ерлестируьвге коьмек этуьвге, парызлы медициналык страхованиге каратылган карыжлар урланады. Сондай фактлардынъ алдын каты кепте тыймага буйыраман», – деген Чайка.

Ол, солай ок чиновниклердинъ уьйкен уьйлери кайдай акшаларга салынганын эм солардынъ законга келисуьвин ашыкламага буйырды. «Республикадагы энъ де уьйкен уьйлер – должностной лицолардынъ уьйлери экени белгили болды, сол ок заманда сондай уьйлер сув сакланатаган зоналарда орынласканлар. Солардынъ курылысларынынъ законга келисуьвин, эм солар кайдай карыжларга курылганын билинъиз. Чиновниклердинъ керекли йорыкларды эм тыйдажлыкларды тийисли кепте тутувын, олардынъ шыктажлары артыннан тергев юритуьвди канагатланъыз», – деп белгилеген Генпрокурор.

Кенъестинъ ызында Дагестан Аькимбасынынъ куллыгын юритуьвши Владимир Васильев Юрий Чайкага республикага келгени уьшин разылыгын билдирген: «Оьзинъ издинъ булай да тар ис графигинъиз арасында Дагестанга да келмеге амал тапканынъ уьшин савболынъыз». Оьз ягыннан Юрий Чайка республикада законшылыкты тутув уьшин баьри керекли коьмек те этилинеги акында билдирген.

АНТИТЕРРОР

Бизим йигерли карсылыгымыз

Дагестан Республикасынынъ Антитеррористлик комиссиясынынъ карарын толтырар ниет пен Дагестан Республикасынынъ коьлик эм энергобайланыс министерствосы, ведомстволар ара, ис куьбин туьзген. Сол куьптинъ сырагыларына ДР бойынша РФ УФСБ ваькиллери, СКФО бойынша ФСНСТ МТУ, ДР коьлик эм энергобайланыс, баспа министерстволарыннан да ваькиллер киргенлер. Бу куьптинъ туьзилуьвининъ бас мырады – туьрли аьдемлер тасыйта-

ган коьликлерди тергев.

Дагестан Республикасында коьлик инфраструктура объектлеринде кавыфсызлыкты канагатлав 16-ншы номерли «О транспортной безопасности» Федераллык законына таянып болады.

Буьгуьнлерде бизим республикамызда да, савлай элдей болып, аьллер енъилерден тувыл. Терроризм кенъ ййыла бередит. Сол террористлик шапкынлыклардынъ коьбиси коьликлер мен байланыссы боладылар. Сонынъ уьшин коьлик

инфраструктуралар объектлерин коршалав бас борышлардынъ бириси болады.

Яньыларда туьзилген куьптинъ агзалары ман республикада тергевлер озгарылдылар. Сол тергевлер бойынша бизим республикада 15 автовокзаллар ман автостанциялар бары белгиленген. Буьгуьнлерге солардынъ саныннан бирев тийисли кагыйдаларга келиссиз болады. Солай ок, тергелген автостанциялардынъ бир нешевинде тийиссизликлер бар. Айтпага,

Избербаш, Каспийск калаларынынъ, Махачкаладынъ «Южная», Дербенттинъ «Северная» автостанциялары да «О транспортной безопасности» деген Федераллык Законана келиситуьв, дурысын айтканда, сол закон толысынша толтырылмайды.

Коьбиси автостанцияларда тергевлер юритилмейди, темир олзлейтаган алатлар бар болса да, янында ислейтаган аьдем йок. Тек Махачкаладынъ «Северная», «Южная», «РДР» автостан-

цияларында кирген аьдемлерди тергейдилер.

Автовокзаллардынъ янларында коьплеген туькенлер бар, автовокзалдынъ япсарларында болмага керек тувыл коьликлер де турадылар. Тергевлер юриткен куьптинъ агзалары ман аьр бир тергелген объект бойынша карар алынган. Дагестан Республикасынынъ коьлик эм энергобайланыс министерствосынынъ ййынында сол тергевлер бойынша коьрсетилген тийиссизликлерди тайдырув уьстин-

де куллыклар юритилмеге кереги белгиленген.

Бу йыл, келеткан сайлавлар ман байланыссы болып, коьлик кавыфсызлыгын канагатлавга уьйкен маьне бериледи. Сонынъ уьшин республикадынъ баьри автовокзалларынынъ етекшилерине бар тийиссизликлерин тайдырувга уьйкен куьш салмага керек болады.

Кайсы ерде де саклык керек, биз оьзимиз кайтип куллык этсек, соьйтип яшав аьллеримиз де бараяк.

Г. КУРГАНОВА.

15-нши ФЕВРАЛЬ – АЪСКЕРШИ-ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТЛЕРДИНЪ
ЭСТЕЛИКЛИ КУЪНИ

Эр борышын йигит кимик толтырганлар

15-нши февраль куъни – Афганистан элиннен совет аьскерлерининъ боьликлери шыгарылган куън. Афганистан согысы бизим эректе болмаган тарихимиздинъ кайгылы эм данъклы бетлерининъ бириси болады. Бу согыс 1979-ншы йылдынъ 25-нши декабриннен 1989-ншы йылдынъ 15-нши февралине дейим, олай дегени 2 мынъ 238 куън юритилген деп саналады.

Афганистанга киргистилген совет аьскерлерининъ боьликлерин кери кайтарув акында шакырувлар шет эллерде де эм ол замандагы Совет Союзынынъ ишинде де айтылып туратаган эди. Соны ман СССР-да басланган туърленуув мен пайдаланып, элимиздеги аьскершилер аналарынынъ комитети де бу иске белсенли кириседи.

Официаллык билдирувлерге коьре, Афганистан ериннен энъ ызгы болып шыккан совет аьскершиси – ол айтылган генерал-лейтенант Борис Громов эди. Болса да бир неше мынъ совет пограничниклери мен бирге спецназ аьскершилери Афганистан еринде 1989-ншы йылдынъ апрель айына дейим калып турганлар. Совет аьскер боьликлерин шыгарув иси 1988-нши йылдынъ 15-нши майында басланган. Сол заман ишинде Афганистаннан 100 мынънан артык аьскершилер шыкканлар.

Согыс аьрекетин коюв акында келисуьвге кол басылувына да карамастан, афган душманлары сол ок заман ишинде ярым мынъга ювык совет аьскершилерин эм офицерлерин оьлтирмеге уьлгиргенлер. Дурысында, СССР бу согыста 15 мынънан артык аьдемлерин йойган эм 50 мынънан артык аьскершилер яраланган. Доьрт юзге ювык совет аьскершилери мен офицерлери аьлиге дейим сесахабарсыз йок болганлар деп эсапланады. Афганистаннынъ оьзинде 2 миллионга ювык

Кутлав

Сыйлы аьскерши-интернационалистлер!

«Ногайский район» МО администрациясы, муниципаллык районнынъ Депутатлар йыйыны сизди Аьскерши-интернационалистлердинъ эстеликли куъни мен ак юректен исси кутлайдылар.

2018-нши йылдынъ 15-нши февралінде 29 йыл толады Афганистан Республикасыннан совет аьскерлер шыкканлы. Буюьун биз «исси ерлерде» болып, берген антына ала болып калган бизим ердеслеримиз бен оьктемсиймиз. Оларды ак юректен яклаймыз, йигерликлери эм йигитликлери уьшин сыйлаймыз эм разылык билдиремиз.

Оьз-оьзлерин аямай, савыт-садаклы конфликтлерди тайдырувда ортакшылык эткен афганшы аьскершилер Уллы Аталык согысы йылларында фашизмди енъген аталардынъ баьтирлигине тийисли экенлерин шайытладылар. Бас иемиз сизинъ алдынъызда, Россия аьскершилери оьз борышынъызды тийислисинше эм сонъына дейим толтырганынъыз уьшин!

Сол согыста оьз ювыкларын эм кардаш-туьвганларын, оьз эрлерин эм балаларын йойганлары ман байланыслы кайгысын боьлисемиз, сол оьзгерислердинъ баьри катнасуьвшылары алдында бас иемиз.

Сизге, сизинъ аьеллеринъизге эм ювыкларынъызга беркден савлыкты, узак яшав йылларын, наьсип эм онъайлыкты, бизим Туьвган элимизге макулласув аьлдерде яйнап турганды йораймыз.

«Ногайский район» МО администрациясынынъ аькимбасы **М.Аджеков.**

«Ногайский район» МР Депутатлар йыйынынынъ председатели **Р.Насыров.**

аьдемлер кырылган. Сондай йойымлардынъ коьбиси – кыскакылылар, балалар эм карт аьдемлер.

Совет аьскершилери муннан шыгып кетуьвине карамастан, Афганистан элинде тынышлык токтастырылмады. 1992-нши йылдан алып мунда граждан согысы тагы да янъы куьш пен басланады эм буюьунге дейим токтамайды.

Афганистан элинде Совет Аьскери сырасында оьзининъ

интернационалист борышларын йигитлерше Дагестаннынъ, Ногай районынынъ яшавшылары да толтырганлар. Солардынъ сырасында газетамыздынъ алдынгы куьлыкшысы Адильгерей Аджиев, агалы-инили Сталинбек эм Анварбек Култаевлер, Руслан Камалов, Алавдин Ярлыкапов эм коьп баскалары, баьриси 30-дан артык аьдем, согыс орденлери эм медальери мен савгаланганлар.

АТЫ ЯШАР

Аьлиги заманнынъ йигерли баьтирлиги

Йигитлик. Кайсы заманларда да этиледи эм макталып та келеди. Болады этилген йигитлик коьринмей калатаган шакларда. Уллы Аталык согысы, Афган, Шешен ерлериндеги урыслар эм сондай баскалар, аьр бирисинде катнаскан йигитлеримиз, кызларымыз, оьз янларын аямай, йигитлик эткенлер. Солардынъ нешевлерининъ атлары, мермер такталарында язылып, тарихте оьз ызларын калдырганлар...

Аьлиги заман. Армагандагы йыллар ман тенълестирип те болмаймыз эм неге тарык. Ол болса, озган заман, не айтсак та, кайтарып болмаймыз, сол йыллар тарихке оьз белгилери мен кетти. А буюьунги заманда да яшав оьз йорыгы ман, салынган бир кагыйдалары ман бардырылады. Оьз йигитликлери де, йигерди йыгып, кайгырткан заманлары да боладылар.

Ызгы заманларда терроризм эм экстремизм идеологиясы кенъ яйылып барады. Куьннен-куьнге олардынъ сыралары кемиектен эсе, оьсе береди.

Ким куьнали?!

Буюьунлерже дейим Сирия элинде болатанган урысларда россия аьскершисининъ эткен йигитлигин бир ерде де коьрсетип болган йок эдилер. Кайсы ерде де болган затлар бир аьлемет «шоуга» усас болып калады. Соны оьзлери террорист туьркимлерининъ агзалары этип келедилер.

Буюьунлерже де сол карак туьркимлердинъ агзалары оьзлери видеосюжет этип Интернет сайтларына салмаган болса, россия аьскершисининъ йигитлиги коьринмей де калмага боаяк эди. Бу ерде бизим ердесимиз Магомед Нурбагандовтынъ йигитлиги эсима туьсип кетти. Ол да сол карак туьркимлерининъ агзаларынынъ колларыннан йигитлерше ян берген. Солай ок онынъ да йигитлиги видеосюжет аркалы белгили болган эди.

Аьскерши Роман Филипов оьзининъ СУ-25 самолеты ман аилак кавыфлы тоьменликте оьз аьскерлик борышларын толтыратаган шакларда, карак туьркимлерининъ агзалары бирден ракета йибередилер, олар оьзлери соккан видеосюжетке коьре, сол ракета СУ-25 самолетына тийип, зарарлайды. Самолет атылганнан сонъ, кара туьтин арасынан Роман шыкпага талап этеди. Талабы босына кетпейди, ол ерге

туьседди. Бу ерде ога бир йолдасы да коьмекке келмеек, оьзи яв ман коьзбе- коьз йолыгаяк.

Сол кадрларга коьре аьскерши ерге туьскенше де автомат атылувлары токталмайды, аьскерши де оьз разылыгы ман явдынъ колына туьспееги де белгили. Ол да куьши еткенше куьрескен. Оьзине карап ювыклайтаган каракларга ол да тас артына тыгылып, атысады. Атысады сонъгы куьши тайганша. Яв алдына еткенде, олар оьз автоматларын таслап, россия аьскершисин пленге алмага аьзир эдилер. Тек йигерли аьскерши оьз ыхтыяры ман берилмеге аьзир туьвъл, тамырыннан келген «русские не сдаются» дегени де эсиннен таймаган болар.

Ол яв алдында тизине шоькпеди. Ога ювыкклап келген караклар алдында оьзи-оьзин атты эм, соларга берилмес уьшин, йигитлерше ян берди. Онынъ сонъгы соьзлери – «Бу сизге йигитлер уьшин».

Элбетте, сол саьат онынъ ойлары кайдай болганын биз билип болмаймыз, ама ол оьзининъ аьлин бек аьруьв анълаган. Бу ерде ол оьзининъ йигитлигин эм шынты офицердинъ берк касиетин коьрсеткен. Роман Филиповтынъ да сонъгы соьзлери бизим ердесимиз Магомед Нурбагандовтынъ «Исленъиз, йолдаслар» деген соьзлериндей болып, эл арасында сакланар эм аьр бир аьскершиге, иш ислер боьликлерининъ куьлыкшыларына шакырув болып калар.

Буюьунлерже Роман Филипова да Россия Баьтири аты берилеет. Ол оьзи оькыган мектебине де, оны оькыткан оькутуьшылары, онынъ атын бергенин суьедилер.

Йигитлик – оьмирлерге, йигит оьлсе де, данъкы калар халкында. Бу йигитлер оьз атларын тарихке киргиздилер. Олар акында эс дайымларга сакланар.

Г. САГИНДИКОВА.
Суьвретте: Р.Филипов.

А.КИРЕЕВТИНЬ ТУВГАНЛЫ 80 ЙЫЛЛЫГЫНА РАС БАРЫП

Дайым бизим юрегимизде

Ногай адабиятынын аспанында ярык юлдызлар аз тувыллар деп ойлайсын, дуньядан замансыз таяр деп те эске келмейди. Ама... Аскербий Суюновичтин савлай яшавы эм яратушылык йолы акында коып язылган, бир неше макалады мен озым де язганман. Озынин ак юректен разылыгын билдирип, мага: «Савбол, савбол! Язганынды яратаман. Диссертация язбага да болаяк эдинь..!» деп бир неше кере айткан. Сол соьзлерди дуньядан кешеектен бир ай алдын кайтаралап айтканы да эсимде...

Алпысыншы йыллардан алып, несилен-несилге шаирдинь язганларын окыйдылар. Онын йырмадан артык китаби, «Маьметекей» журналы аьр ногай аьелде сыйлы ерде турадылар, зейинли язылган ятлавлары, йырга айланган соьзлери дайым байрамларда зангырайдылар. Буьгунги макаламда мен язувшыдын яшав эм аьрекет йолын йылдан йылга тизип язбай, онын акында белгили аьлимлер, язувшылар, окытувшылар, ис йолдаслары калай айтканларыннан яде язганларыннан, яраган ерлерин сайлап алып, газета окувшыларынын эсине салгым келеди. Эм биз шынты аьдемнинь — шаирдинь, журналисттинь, алал йолдастын келбетин коьз алдымызга салмага боламыз.

«Есть книги, без которых невозможно представить свое детство, раннюю пору своей жизни, когда особенно переживаешь приключения героев, их радости и невзгоды — и незаметно учишься жить, распознавать людей, воспитывать в себе чувства, вкус, стремление к познанию и действию. В этом заключается великая сила литературы для детей... Подлинным праздником стали для ребят книги народного поэта Карачаево-Черкесии Аскербия Суюновича Киреева. Он по праву — классик ногайской литературы для детей и юношества, он — детский писатель, звание высокое, трудное, ответственное и очень радостное.

Воплотившее национальные и универсальные духовные ценности

в содержании созданного автором самобытного художественного мира детской поэзии, литературное наследие Аскербия Киреева, стало частью современной ногайской культуры».

Бу соьзлерди, Киреевтинь яратушылыкты тийисли баады берип, филология илмилеринин докторы, белгили аьлим Насипхан Суюнова 2008-нши йылда, шаирдинь етпис йыллык мерекесине багыслап, язган.

Узактагы 1964-нши йылда А.Киреевтинь «Юрек соьзи» деп аталган биринши китаби шыгады. «Шаирдинь биринши савгасын бек суьйинип, макул коьрип алдык. «Йыр тынышсыз — канат какпай бола ма?» — деп Аскербий оззи айтканша, экинши китаби оннан да аьруьв болар деп сенемиз», — деп язавды сол куьнлерде Келдихан Кумратова. Экинши китаби «Куьпелек» — К.Кумратова айтканлай, балаларга уйкен куванышлы савга болады.

Энь биринши ятлавларын Аскербий Киреев, тартына берип, тек Фазиль Абдулжалиловка коьрсетпеге йигерленген. Фазиль Апасович болса, суьйинип, Аскербий Киреевтинь коьнгилин коьтерген: «Яс шаирдинь ятлавларында биз ап-ашык этип янгы затгы сездик, автордын яшавда болатан затларды оз коьзи мен коьрмеге эм сол затлардын акында оз тавысы ман айтпага шалысувын коьремиз», — деп, Ф.Абдулжалилов юка тептерден бир неше ятлавды сайлап алып, «Тань язлыгы» деген йыйынтыкка киргистпеге амал береді.

Калай аьруьв, эгер яс аьдемнинь алдында юреги авырыган, аньлап болган, ярдам этпеге аьзир насихатшы аьдем болса.

Басыннан алып А.Киреевтинь яратушылыкты Фазиль Абдулжалилов эм Суюн Капаев, бизим адабият аксакаларымыз, уйкен эс берип турдылар. Мине калай язавды Суюн Капаев: «Балаларга деп язув айкал сыйлы ис. Балаларга язбага бек кыйын. Неге десе, балалардын дуньяга караслары туьрленедилер эм сол зат язувшыдан уйкен усталыкты талаплайды. Балаларушинуязувшыданартык сезгирликти, шеберликти излейди. Шебер тил мен балаларга деп язылган затларды алпыска келген эсли аьдемлердинь озлери де суьйип окыйдылар».

Буьгун, 2018-нши йылда, ХХІ юзйыллыкта, С.Капаевтинь 40 йыл артта язган соьзлерине коьсип, айтпага суьмен: «Киреевтинь аьлемет усталык пан язганларын сексен-токсан ясында да окымага безбейсинь!» Ф. Абдулжалиловтынь эм С. Капаевтинь яс язувшыларды эм шаирлерди адабият йолына салуда бек уйкен уыслери бар.

А.Киреев тек шаирлик пен каьр шекпей, ногай газетамыздын хабаршысыннан яваплы секретарине эм бас редактор-директорынын орынбасарына дейим оьскен, — деп язавды Римма Утемисова. — Ол кеньлиги мен, уллы аьдемшилиги мен, яныплыгы эм тербиялыгы ман меним аьелимде бас орынлардын бирин тутавды». Онлаган йылларды журналистика ман каьрлеген аьдем окытувшы, аьскерши болып та уьлгирген. Кайсы ерде болса да, онын абырайы уйкен болган. 1996-ншы йылда Аскербий Суюновичтинь акында кезуьви макала аьзирлеятырып, мен онын «Ногай давысы» газетадагы ис йолдаслары ман хабарластым. Мине онын акында эситкен затларым.

Л.ДЖЕЛКАШИЕВА,
РФ Журналистлер соьзунынь агзасы, РФ сыйлы окытувшысы.
Черкесск каласы.
(Ызы болаяк).

ФОРУМ

Келеекке абыт этилди

Бу йылдын 9-ншы февралінде Федоровка поселогында «Премьер» деген маданият тыншаюу орталыгында Ханты-Мансийск автономлык округынын гражданылык баславларынын, аьрекетлерининь форуму уйгынланып оьтти. Форумда Ханты-Мансийский автономлык округынын губернаторы Наталья Владимировна Комарова, Сургут районынын туь-

рли ямагат биригуьвлери белсенли ортакшылык эттилер. Форумда ясларымыздын алдыдагы оьрленуьви, келеекте яшавга шыгарыла-як проектлери каралдылар.

Сол форумда «Ногай Эл» миллет орталыгынын делегатлары да ортакшылык эттилер.

Суьврете: форумда катнаскан «Ногай Эл» миллет орталыгынын делегатлары.

ЯНЬЫ УРЕНГОЙ КАЛАСЫНДА

Дослар тоьгерегинде

Яньы Уренгой каласындагы ногайлардын диаспораларынын ваькили Альбина Джантемирова билдиргенлей, сосы алыстагы каласында буьгунлерде 3 мынга ювык авылдасларымыз яшайдылар экен. Олар да орыс, украин, татар миллетлериндей болып, оз диаспораларын туьзгенлер эм аьрекет этедилер. Ногайлардын диаспорасына Россиядын 5 регионларында боилинип яшайтаган авылдасларымыз киредилер.Биз аьр йыл сайын онда кешликлер уйгынлаймыз, эстрада йыршыларымызды шақырып, концертлер озгарамыз.

Сосы йыл январь айында биз ногай эстрадасынын яс юлдызлары Узаир Наймановты, Фаридад Аджиманбетовады шақырып, «Дослар тоьгерегинде» деп аталган эстеликли концерт озгардык. Яньы Уренгой каласынын «СМП-700» деп аталган ресторанында оьтти. Сол кешликте ногай аньын, маданиятты, саниятты суьйген эм баалаган

коьплеген ногайларымыз йыйылдылар. Ясуьйкенимиз Каирбек Алакаев, Алтынай Алиева, Алтынбийке Култаева эм мен йыйылганларды хош коьрип алып, коьнгилин коьтерип, йылы йоравларын сагындык.

«Дослар тоьгерегинде» Узаир Найманов, Медина Магомедова оз йырлары ман йыйылганлардын коьнгилин коьтердилер. Сондай болып, концерт барысында караоке йырлав бойынша кызыклы ярыс та озгарылды. Бизим мырадымыз йыравлар тувыл, белгили ногай аьдемлери мен йолыгыс оьткеруьв эди.

Узаир Найманов белгили ногай композиторларынын шыгармалары ман бизим ногайларды таныстырув эм олардын язганларын йыйлдырув уьшин ийги коьым салатанын белгилемей де болмаймыз. Сондай патриотларымыз халкымызга бек керек.

З. ШУГАИПОВА.
Махачкала.

МАДАНИЯТ

«Ушкын» саркып бийийди

Елдинь ушувына, аньсыздан элесленип зувылдавына усайды биовдинь абыглавы, ювырувы, айланувы. Ел мен биовдинь хасиети усап келеди. Тек аьлемет биов сукландырады, ярасык сезимлерге бойсындырады, а ел болса — ойсыз. Енгиьл ыспайы бийип болатан аьдемлер оз оьнерининь кулы эм иеси. Биовшилер де шаирдей, суьвретшилердей болып оьзининь оьнери уьшин шалысадылар; шетсиз, кырыйсыз дуньядын айле сырын бир аз ашпага, коьрсетпеге биовдинь ялынында. «Ушкын» деп аталган балалар биов ансамбли акында биз хабарламага суьемиз.

Ушкын орысшага коьширгенде искорка болады. Ушкын от янган ерде болады. «Ушкын» деген биов ансамбли коьп ерлерде оьзининь бийик канатлы талабын коьрсеткен. Мысалы, Владимирский областте, Грозныйда, а тыншаюу ерлерге, айтпага, Кисловодск, Ессентуки калаларга ансамблди тыншаймага да йибергенлер.

Мундай ансамблди ким туьзгени, «Ушкын» кашан яркырап баслаганы акында хабарлайык. Сары-Су деген авылы Шелковской районында орынласкан. Ол уйкен оьрметли ногай авылларынын бири

болады. Биов ансамблин туьзген аьдем де сол авылда яшайды. Улангерек Аджибагырова Нальчик каласында культпросвет училищединь хореография боьлигин тамамлаган. Оннан сонь оьнерли кыз бакты сокпатын баслады. Бас деп биов кружоьын туьзе-

ди, сонь сулыбы оьскен сайын ансамбьге айландырып, оны кень йолга шыгарады. Аьли ансамбьде уьш ястан туьзилген (возрастной) куьби бар. «Ушкыннын» репертуары бай, ол туьрли миллетлердинь биовлери негизине салынган.

Биов усталыгы уьшин ансамбль неше кере де Сый грамоталарына, дипломларга, савгаларга тийисли болган. Солай ок коьп фестивальлерде, ярысларда катнаскан эм аьр дайым биринши, экинши орынларга тийисли болган. Мысалы, Шелковской районында озгарылган республика бойынша фестивалде ол 1-нши орынды бийлеп, 30 мынь акша эсабында савга алган. Улангерек оз аьелин де курып, косагы ман татым яшайдылар, оларды уныклары да энди юбантадылар. Ногайларда Улангерек деп кызга ырым этип саладылар. Ол да оз атын аклап, йигиттей болып, оз исин оьрметке айландырып, талаплы балаларга шатлык аькелип, халктын куьезин оьрге коьтерип ислейди.

Онын маданиятка этетаган пайдасы, коскан улыси коьринип туры, аьперим ога! Бийик коьнгиьл эм ярасык куьнлер аькелсин ога яшавынын ушкыны эм ярыгы да, йылувы да соьнмесин, тагы да оьрмет-сый аькелсин!

ЯВГЕРЕТ ДИЛЬМАНБЕТОВА.

Суьврете: «Ушкын» ансамблдинь етекшиси Улангерек Аджибагырова (ортада) эм онын тербиялануьшылары.

А. ДИЛЬМАНБЕТОВ, район прокурорынын куллыгын юритувши, юстициядын киши советниги:

Дембидинь катылыгы оьскен

Россия Федерациясынын Уголовный кодексине туурленислер киргистилген эм соларга коьре «Айванларды каты эзиед» деген 245 статья янъы редакцияда дембидинь катылыгын арттырув ман язылган. Айванларды тен-теклик аркасында яде соннан хайыр алайым деген мырад пан эзиед эм соны ман байланыста айван оьлсе, 80 мынъ маьнетке дейим штраф салынады яде 6 ай мезгилинде сол аьдемнинь кыйын акы ысланады; солай ок 360 саьатке дейим парыз кепте куллык этувь, 1

йылга дейим туьзелувь куллыклар, бир йылга дейим эркинлигин тынов яде 3 йылга дейим тутнакка капалув коьринеди. Сол ок кыянатлыктар коьп аьдем болып, яде эртеректен соьйлесип этилсе; яс баланын коьзинше, садист йосыклары ман, халкка коьрсетилип, сонын ишинде коьлем информация амалларында яде информациялык-телекоммуникациялык тармактарда (сонын ишинде «Интернет» болып) озгарылса, демби каты болады: 100 мынънан 300 мынъ маьнетке дейим штраф, бир йылдан эки йыл мезгилге дейим кыйын акы ысланады; 2 йылга дейим туьзелувь куллыклар яде 3 йылдан 5 йылга дейим тутнакка капалув коьринеди. Туурленислер 2017-нши йылдын 31 декабринен алып куьшине кирген.

Кашан коьмек этилмеге болады

Ыхтыяр саклавы, патшалык органларга, солай ок прокуратурага психикалык авырув ман байланыс болып, коньысыларынын дурыс тувьл хасиетлериннен зыян коьретаган граждандардан шагьнувлар туьседилер. Сондай хасиет граждандарга кыйынлыклар тувьрады, оннан баскалай, сондай хасиет калай тоьгеректегилерге, солай ок психикалык авырув аьдемнинь оьзине де кавыфлы болады. Граждандарга психиатрический коьмек этувь «Психиатрический коьмек эм граждандарга оны эткенде олардын ыхтыярларын канагатлав» деген РФ Законы ман йорыкластырылады. Законнын 33 статьясына коьре психиатрический тергев сол аьдемде психиатрический авырув бар ма, ога коьмек керек пе эм кайдай коьмек керек экенин билувь уьшин озгарылады. Психиатрический тергев гражданиннин оьзиннен яде онынъ ваькилиннен ыхтыярсыз озгарылмага болады, эгер онынъ авырувыннан

тура тоьгеректегилерге эм оьзине кавыфлык тувса, эгер ол оьз буймаларын оьзи битирип болмаса эм ол психиатрический ярдамсыз калай болса. Авырийтаган гражданиге онынъ оьзиннен яде онынъ ваькилиннен ыхтыярсыз тергев озгарув акында карар врач-психиатрдынъ йогарыда белгиленген себеплерге негизленген язувынынъ аркасында алынады. Тергев акында аьризе тергелмеге керек аьдемнинъ ювыклары ман, врач пан, должностной аьдемлер мен яде граждандар ман язылмага болады. Айлак амалсыз, алгасавлы заманларда, эгер кавыфлык бар болса, аьризе авыз бан айтылмага да болады. Сондай заманларда психиатрический тергев акында карарды врач-психиатр тез арада язады. Эгер кавыфлык йок болса, психиатрический тергев акында карар алгасамай, баьри де йорыктарды тутып, психиатрический тергев не зат уьшин кереккенин аьнлатып, язылады. Психиатрический тергев керек экени ыспатланган сонъ, врач-психиатр оьзининъ карарын ерли судка язып йиберед. Судья уьш куьннинъ ишинде тергев озгарув акында санкция беруь соравын шешеди. Психиатрический тергев негизинде гражданин психиатрический диспансерге куьштен ерлестирув акында сорав шешиледи.

Эл етекшисин сайлавлары ийги оьтсин

Дагестан Республикасынынъ прокурорынынъ «Коьлем информация амаллары ман биргелес ислеви акында» буйрыгынынъ (16.07.2013 й. №83/40) 4-нши пунктун толтырув ниет пен аьлиги заманларда район прокуратурасы Россия Федерациясынынъ Президентин сайлавларда тийисли законодательстволардынъ тутылувын тергейди.

Федерация Советининъ токтасына, Россия Федерациясынынъ Федераллык Йыйынынынъ «Россия Федерациясынынъ Президентин сайлавларын белгилев акында» (15.12.2017-нши йылдан алып) деген 528-нши номерли -СФ коьре, Россия Федерациясынынъ Президентин сайлавлары 2018-нши йылдын 18-нши март куьнине салынган.

Сол тергевлер бойынша «Ногайский район» МО администрациясы ягыннан тийиссизликлер аянланган.

Соны ман, «Россия Федерациясынынъ Президентин сайлавларында сайлавылар сырагыларын беркитув эм туьзув акында» Инструкциясынынъ 2.1.3 пунктларына коьре, (РФ Орта сайлавлар комиссиясы ман (12.12.2017 й. №114/936-7) токтасы ман беркитилген), сайлавылардынъ сырагыларын, олардынъ акында толы билдирувьлерди муниципаллык районлардынъ, кала округлардынъ етекшилери, аьскер боьликлерининъ етекшилери (аьскершилери акында) бермеге кереклер.

Инструкциядынъ 2.1.7 пунктларына коьре, биз йогарыда келтирилген пунктларга коьре, белгиленген аьдемлер сайлавылар акында туурленислер бар болса, сайлавларга 45 эм 20 куьнлер калганда билдирмеге керек. А сайлавларга 10 куьн калганда, аьр бир туурленис акында куьн сайын билдирмеге борышлылар.

«Ногайский район» МО администрациясы заманы ман Ногай район ТИК-ке тийисли билдирувьлерди этпеген.

2018-нши йылдынъ 8-нши февраль куьнинде «Ногайский район» МО администрациясынынъ аькимбасынынъ атына сайлавлар законодательствосына коьре тийиссизликлер бары акында билдирувь этилген.

Тыншаюв куьнлерди кайтип алмага болады

Россия Федерациясынынъ Ис кодексининъ 122 эм 123-нши номерли статьяларына коьре, аьр йыл сайын ислеьтаган аьдемнинъ акшасы тоьленип, белгиленген графикке коьре, тийисли тыншаюв куьнлерин алмага ыхтыяры бар.

Россия Федерациясынынъ Ис кодексине коьре куллыкшыга тийисли тыншаюв куьнлерди бирев де тайдырып болмайды, ама артка, эндиги йылга коьшпеге боладылар. Олай дегенимиз, эгер тыншаюв куьнлерди келген куллыкшыдынъ йоклыгыннан производствонъ ис аьрекетине зыян келетаган болса, онынъ тыншаюв

куьнлери йылыспага боладылар. Бу ерде куллыкшыдынъ да ойын билмеге керек болады.

Солай ок, РФ Ис кодексининъ 124-нши статьясына коьре, эгер куллыкшы тыншаюв куьнлери келгенде авырып, эмленувь алган болса, онынъ тыншаюв куьнлери созыладылар.

Аьр йыл сайын тийисли тыншаюв куьнлери келгенде куллыкшы берилмеге керек акшасын да алып кетпеге керек, эгер солай болмаса, ол оьзининъ тыншаюв куьнлерин, аьризе язып, бир аз кеш алмага да болады. Эгер куллыкшыдынъ тыншаюв куьнлери тийисли графикке коьре келип, ога приказ шыккан болган болып, акша берилмеген болса, куллыкшыдынъ аьризесине коьре, приказ кайтадан язылады яде болса, куллыкшыды приказга коьре, баска приказ бан куллыкка шаькыртады.

Законодательство ман аьр йыл сайын берилетаган тийисли тыншаюв куьнлерин тайдырув уьшин айырым процедуралар токтастырылмаган.

Соннан кем болмага ярамайды

Энъ кишкей кыйын ак оьлшеми (МРОТ) яшав уьшин тийисли акша каде-ри мен тенълестирилед. 2019-ншы йылда токтастырылаак МРОТ Россия Федерациясы бойынша токтастырылган яшав уьшин тийисли акша кадериннен кем болмак эм озган йылдагы МРОТ-тан кем болмага керек тувьл.

2018-нши йылдынъ 1-нши январинен алып «Россия Федерациясынынъ законодательный актларынынъ айырым кесеклерине (МРОТ бойынша) туурленислер киритилгени акында» (28.12.2017-нши йылда алынган) 421-нши номерли Феде-

раллык Законы куьшине кирген.

МРОТ – энъ кишкей, бир ай ислегени уьшин, кыйын ак оьлшеми (РФ Ис кодексининъ 133-нши номерли статьясына коьре). Бу ерде эсинъызди каратпага керек болады, ислеген аьдем бир ай уьшин колына МРОТ-тан кем акша алмага да болады, эгер ол алимент яде болса, ога баска ерлерге акша йибермеге керек болса.

Солай ок, тагы да бир затка эсти карагьмыз, ислеген аьдемнинъ токтастырылган акша оьлшеми (оклад) колына алатаган кыйын акыннан кем болмага да болады. Соны ман 2018-нши йылдынъ 1-нши январинен алып, энъ кишкей кыйын ак оьлшеми 9489 маьнеттен кем болмага керек тувьл.

Аьр ай сайын балалары бар аьеллерге тоьленмеге тийисли

«Балалары бар аьеллерге аьр ай сайын акша тоьлев акында» деп 2017-нши йылдынъ 28-нши декабринде алынган 418-нши номерли Федераллык Закон, 2018-нши йылдынъ 1-нши январинен алып, куьшине кирген. Сога коь-

ре, 2018-нши йылдынъ 1-нши январиннен сонъ, Россия Федерациясында яшайтаган, биринши эм экинши тувган яде болса, сакламага алынган балалары ман аьеллер ай сайынлык акша алмага тийислилер. Сол аьелге аьр ай сайын келетаган акша оьлшеми не коьре де бериледи. Эгер аьелдинъ аьр бир агзасына келетаган акша саны яшав уьшин тийисли кадер акшады 1,5 кереге артпайтаган болса, тийисли. Бу ерде яшав уьшин берилетаган орта кадер акшады шыгарганда аьдемнинъ алган акшалары (кыйын акы, пре-

миялары, тек материаллык ярдамыннан баска, баьриси де) саналадылар. Аьр ай сайын тоьленетаган акша саны балага яшав уьшин тийисли кадерге коьре, эм сиз кайсы заман тийисли органга керекли документлеринъизди аькелгеннен сонъ, экинши уьш айлыктан алып, тоьленеди.

Биринши балага аьр ай сайынлык акша федераллык амаллардан тоьленедилер, экинши тувган яде сакламага алган балаларга – материнский капиталдынъ амалларыннан.

Аьр ай сайын берилетаган

акшады бала тувганнан алып алмага боласыз, эгер бала тувганнан алты ай кетпей, тийисли документлерди аькелген болсанъыз, эгер сол алты ай ишинде аькелмеген болсанъыз, кайсы куьн аькелгенсинъиз, сол куьннен алып эм бир йыл узагына сизге акша тийисли. Сол йыл озганнан сонъ, тийисли документлерди кайтадан аькелесиз эм бала бир яс ярымга дейим тийисли акшады аласыз. Эгер бала толысынша патшалыктынъ канагатланувьнда болса, ата-анасы оьз ыхтыярларыннан босатылган болсалар, сол акша тоьленмейди.

Меним насихатшыларым

«Окытувшыдың оыктемлиги – окувшыларында, онынъ шашкан урлыкларынынъ оысувинде», – деп айткан алим Д.Менделеев.

Окытувшы. Биз арада бир де биринши окытувшыдың эткен, этетаган куллыгы акында ойланмаймыз. Ол – балаларга ийги маслагатшы эм йолдас, ол – тербиялав исин бек аруув билетаган адем.

Окытувшы – бизди балалыктан, яслыктан оызу сулыбы ман оыткеретаган адем. Ол куын сайын коырге коыринмейтаган ийгитлик этип турады – бар билимин балалардан аямас, юрек йылувын кызганмас, яшав бойынша тувра йолды да коырсететаган ол – окытувшы. Коыплердинъ ойларына коыре, окытувшы – ол кеспи тувыл, ол – шакырув. Бизим аыр биримизди мектеб тербиялаган, боытен де – окытувшы.

Мен мектепти кутарганлы 40 йыл оытти, мен де оызу окытувшыларымнан кем болмай, олардынъ да сулыбыннан алып, оызимдикин де коысып, арттырып келеятырман. Болса да оызимнинъ насихатшы – окытувшыларымды уйкен разылык пан эсимде саклайман.

Меним бактым Орта-Тобье авылы ман байланыс-лы, мен бу авыл орта мектебинде оыкыганман, сол мектебтинъ окытувшылары мага кеспи сайлава да ярдамынъ эткенлер. Мен, Хасавюрт педагогикалык училищесин оып битиргеннен сонъ, оызим оыкыган мектебке окытувшы болып келдим. Баслапкы куынлерде оызимге билим берген окытувшылардан ийменип те туратаган эдим, сонъын да мен бир уйкен тыпак аеелге туыскенимди анъладым. Сол аеелдинъ аыр бир агзасы оызу алдына кызыккы эм терен билимли экенин де коырдым. Солардынъ соызлерине коыре, тербиялавады боылепиштен басламага керек экен, аыр бир балага оызу яшавына яваплыккы коындирмеге борышлымыз. Коыбисинше, салган мырадына етисип болатаган балалар наысиппи боладылар.

Аыли мен оызу насихатшыларым акында айтып озбага суемен. Солардынъ бириси – Ашувхан Арслан кызы Шандиева. Ол – бек ийги етекши, оызининъ янына, тоыгерегине билимли специалистлерди йыйнап болатаган адем. Ашувхан Арслан кызы – оызу исине бек яваплы карайтаган адем, оызу билимин де куыннен-куынге арттырув уыстинде эринмей куллык этеди. Ашувхан Арслан кызы Орта-Тобье авыл мектебин де бир неше йылар етекшилеген, сол йыл-

ларда бизим авыл орта мектеби ийги деген мектеблер санында эди. Ол, тек ийги етекши болып калмайды, бек ийги ямагат куллыкларын да юритип болады. Буыгуынлерде ога коыплеген ата-аналар балалары онынъ колларында тийисли тербия алганы уышин уйкен разылыкларын билдиредилер. Онынъ кол астында билим алган окувшылары буыгуынлерде белгили адемлер болганлар саны бек уйкен. Ол яс окытувшыларга ийги коырим болады. Ашувхан Арслан кызынынъ касиетин куышли янган от пан теылестирмеге болады: ол йылувыгын аямай берер, ийги маслагатын да айтар, йигерликти де талаплап болар.

Меним насихатшыларым арасында Сейдахмет Ялманбет уылы Кадыровка да орын табылады. Онынъ акында окытувшы – май шырак деп айтпага болады. Ол – бек кулыксуер адем. Уйкен юмартлык пан оызу сулыбы ман боылисегаган да эди. Оынерли киси кайсы ерде де оынерли болады. Сейдахмет Ялманбетовичтинъ аты газета окувшыларына да ийги таныс. Ол, бир неше йылар «Шоыл тавысы» газетасынынъ авыл хабаршысы да болып, коыплеген кызыккы макалалары ман окувшыларды суыинтип турды. Сондай талаплы окытувшы бек аруув де йырлайды. Биз баыримиз коысылып, «Вечер на рейде», «Забота у нас простая» деген йырларды тез-тез йырлайтаган эдик. Ол акыйкатлык пан суыикли исти бардырмага керек деген ойды шакырув этип алатаган эди. Буыгуынлерде ол оызининъ мерекесин белгиледи. Соны ман байланыс-лы биз ога ден савлыккы, аеел татымлыгын эм наысипти йораймыз.

Ийги коырим болган мага Зиявдин Ваисович Шандиев. Каты авырувдан сонъ, бизди бек талаплы, аыдил, ийги адем калдырып, бу дуныядан кешкен. Ол тек бизим ис коллеktiv арасында тувыл, савлай район окытувшылары араларында сый ман пайдаланатаган эди. Зиявдин Шандиев, ямагат аырекетшиси болып, авыл яшавында белсен катнасагаган эди. Биз оны мут-

паймыз, адем яшайды сол шаккы, нешаккы онынъ акында эс тири болса.

Оызу исининъ устасы деп айтпага болады меним суыикли насихатшы Фазилет Джумалиева Шавгараева акында. Меним суыикли окытувшымынынъ уллы иси – онынъ кеспилик усталыгы. Ол бир де данък акында ойланмаган, тек оызининъ тербиялав иси мен куын сайын арымалталмай каыр шегип турган. Фазилет Джумалиева бизди оызининъ яратувшылыккы ман да суыиндирип турган. Онынъ яшав аыллерине коыре язылган яглаварын оып, коып затларды оызимизге ашканмыз.

Яшав бойынша кайдай адемлер мен де расамыз. Солардынъ ишинде бар сондай адемлер, кимлердинъ янында оызинъди бир аылемет этип сезесинъ, олар сага бир алдыга ымтылмага, йигитликлер этпеге дем бередилер. Сондайлар санында – Фазилет Шавгараева да.

Бар адемлер, яркыраган куын коызиндей болып, сенинъ яшавынъды яркын этедилер. Сондай адемлердинъ бириси – Хадижат Арслан кызы Янакаева. Баслангыш класслардынъ окытувшысы балаларга сав яшавы бойынша коырим болып калады. Аыр бир бала табатка коыре бир оынер мен савгаланады. Сол оынерди ашар уышин сулыплы окытувшы Хадижат Арслановна коып куллык этеди. Ол оызу оыткан баладынъ Ол оызу оыткан баладынъ келеекте ким болагын белгилеп болатаган эди.

Асиет Юсуповна Абдул-гапова – оызу исин, сабагын

бек суыиген адем. Ол аыр бир дерисин кызыккы этетаган эди. Биз оны тынысымызды тындырып тынълайтаган эдик. Касиетине коыре, Асиет Юсуповна – бек каты адем. Ол аыр бир балага терен билим бермеге шалысып туратаган эди. Солай ок аыр бирисинде нызамды, туврашылыккы тербияламага шалысып турган. Хадижат Язувона Колдасова – аылемет киси, ол – оызу исининъ устасы, бек ийги ана, шынты дос. Сондай окытувшылар бизим балаларымызга эм уныкларымызга болса экен. Ол оызининъ намыс-лы, ийги иси уышин йогары патшалык савгалар алмаган, ога энъ уйкен баасыз савга – балаларынынъ разылык соызи эм онынъ акында ийги эс.

Сайлаган кесписине алаллык, суыим аркалы оыседи усталык, байыды сулып. Сондай адемлердинъ бириси Мавлизат Муслим кызы Зарманбетова экенин мен, оны ман соылей, катнай келе анълайман. Оны ман ислемерге де бек тыныш. Оызи де – исине мукаят адем, ис йолдасларынан да сол касиетти карайтаган эди.

Талаплы окытувшылардынъ бириси эди Наысипли Мусаевна Халилова. Ол бизим арамызда буыгуынлерде йок деген, бизим коызлеримизге коызясларды аыкеллип, юреклеримизди ашыш кайгыга толтырады. Онда бар адемшилик касиетлери коыплерге таныс та болмай калмага болады. Буыгуынлерде бизге онынъ маслагатлары етпейди. Бизим эслеримизде ол бек каымбил касиетли адем болып кала-

як.

Заманын аямай, балаларга терен билим берер уышин коып куыш салган эсап дерисининъ окытувшысы Арувхан Казманбет кызы Ельгельдиева. Ол – бек конакусуер хатын. Оызу балаларына да – ийги ана.

«Яшавда шексинместей наысиппи деп, халк уышин яшайтаган адемге айтады», – деген Л.Толстой. Сондай адемлерге меним класс етекшим, орыс тил эм адабият сабагынынъ окытувшысы Менлару Ивасовна Баратова киреди. Онынъ дерислери айырым оызу иштелиги мен баскаланатаган эдилер. Ол оызининъ яратувшылыккы иси мен аыр бир адем яныдан-яныга ымтылмага керек. Балага, окувшыга яшавда тувра йолды коырсетуув – онынъ ис аырекетининъ туып маынеси. Онынъ алдынгы окувшылары, буыгуынги окытувшылары – Менлару Ивасовнадынъ уйкен асабалыгы.

«Окытувшы оызининъ билимин куыннен-куынге арттырып турмага керек, оызу оытатан балалардынъ юрегине этип болува да – онынъ уыстинлики аырекетининъ негизи», – деп айтатан эди ис йыларын да Секерхан Исмаиловна Кулумаева. Ол – окувшыларга ийги коырим, йолдас эм шынты дос. Ол бизге дайым окытувшы мектебте энъ де бас орында туратаган адем экенин айтып туратаган эди. Секерхан Исмаиловна сондай да ийги окытувшылар санында. Мени бактым сондай адем мен растырганына мен суыинене, оыктемсиймен.

Енслу Абдурахмановна

Абубекеровады, Зарбийке Акманбетовна Нургишиевады ис йолдасларымыз мутпайдылар. Бу адемлер де Орта-Тобье авыл орта мектебининъ тарихинде яркын ыз калдырганлар.

Зарбийке Акманбетовнадай адемлерге Конфуцийдинъ сонъгы соызлери бек келисли «Эскиди аявлап, яныга етискен адем окытувшы болмага болады».

Мектеб мага энъ де аявлы эм баалы. Меним янымда аявлы окытувшыларым эм насихатшыларым, ис йолдасларым болганлар эм бар. Бу ерде эсеме Кериме Яхъевна Эрежеевады, Мухминат Ялманбетовна Эстувгановады да алмай болмайман. Олар ман бирге тар байланыста ислеп келдим. Мухминат Ялманбетовнадынъ етекшиливи мен бизим окувшылар коып район шараларында савгалы орынларга етискенлер. Ол, вожатая орынында ислеп, балаларда патриотлык сезимлерди тербияламага шалыскан.

Солай ок бизим педагогикалык ямагатымыз арасында Марие Явгайтаровна Кокенеевадынъ аты белгилли. Баалы меним окытувшы, савбоынъыз ийги исинъыз уышин, сиз бизде ясуыкенге сыйды, аыдилликти тербиялагансыз.

Мен йогарыда келтирген адемлердинъ аыр бирисининъ меним буыгуынги уыстинликлериме коыскан уылислери бар. Савбоынъыз, аявлы окытувшыларым.

С. МЕЖИТОВА,

Орта-Тобье авыл орта мектебининъ окытувшысы.

Суыретте: ис коллеktivи.

(Басы 4-5-нши номерлерде)
... Кеи бек туншык эди. Фарида уйклялмайды, коьзине Рашид коьринип турады. «Мамам айткандай да аьруьв яс коьринеди. Эндиги кашан расарман экен», – деп уйклап кетти.

Баска авылдынъ шетинде Рашид те уйкламайды. «Кайдан келсин энди уйкы мага, – деп куьлемсиреп, кызды ойлап ятады. – Ай, кайдай аьруьв кыз ол. Белки, ашыгы бар болар. Мен размечтался».

Рашид кыздынъ акында ойлама-як болады, ама Фарида коьзиннен таймайды.

«Бу куьн кеште, яде бир заманда да, – деп ийгерленди Рашид. – Болсын ашыгы, болмасын, бу куьн соьйлеп карарман. «Мен сизди яратаман, шыгынъыз мага!» дермен. Йок, йок, олай болмас. Бир аз ойланмага керек. Фарида ондай енъил кызга усамайды, – деп кайтип соьйлеегин ойланды.

Фарида, куллыгыннан шыгып, уьйине баратырган йолда Рашидке расты.

– Мен сизди карап тураман, Фарида. Озгармага болаяк па? Сизинъ куллыгынъыз каты. Ким билеи, яманлар рассалар, яндавыр керегеп.

– Кыйналманъыз меним уьшин. Мен оьзимди коршалап болаякпан, – деди кыз. – Тек хатеринъ калмасын.

Рашид кыздынъ ондай сувык явап береегин билмеди. Сонъ юрегин бир аз сабырландырды да:

– Фарида, – деди яс, – эртен каты куьн. Сени бизикилер уьйге конакка шакрыган эдилеп. Келсенъ, разы болаяк эдилеп. Сени олар бек съедилеп, – деп кыздынъ коьзине карады.

Фарида куьлемсиреди.

– Аьши, мен де оларды съемен, – деди.

– Кеште авылымызда той да бар, келин туьсеек, меним досым болады. Экевимиз бирге барар эдик.

– Аьруьв, аьши, мен ойланайым, – деди кыз, уьйге еткеннен сонъ.

Яс куванып кетти. Фарида болса, уьйге киреп, шай ишермиз деп ойлаган эди. Яс кирмеди.

– Мен эртен келермен, – деп асыкты.

– Вот чудак, – деп куьлемсиреди Фарида.

Фарида завькланып, шифоньерди ашып, оьзининъ кийимлерин карап шыкты. Эртеси куьн кыз, суьйген ак костюмын кийип, аьзирленди. Тез ара Рашид эскипти казып кирди. Ол да, соьйлескендей болып, ак костюм кийген, кара галстук таккан. «Кайдай ярасык яс экен», – деп Фарида ишиннен ойланды.

– Аьши, кеттик пе, Фарида? – деди Рашид, Фаридадынъ коьзине карамага уялып.

– Кеттик, Рашид!

Рашид ийгерленип, келиндей этип, Фаридады, ак машинасынынъ эсигин ашып, олтыртты.

Машина ериннен козгалып, шанъ боратып, орамга туьсти.

Тойда аьдемлер коьп эдилеп. Рашид пен Фаридага карамай да болмаяк: сондай олар ярасык эм бир-бирине келисли эдилеп.

Рашид Фаридадынъ касыннан таймайды, бирге бийип турады. Ол бир азганага тайганлай, школада окыган кыймасы Тайрат Фаридага янасты.

– Энди Рашид сенинъ басынъды айландыра ма? – деди, куьлемсиреп, ян-ягына каранып, биревди излегендей болып.

– Меним басымды бирев де айландырмайды, Тайрат, – деп Фарида буза каты явап кайтарды.

– Да, даже так, – деп Тайрат ишиннен ашувланып, куьлди.

Фарида Рашидти коьзлеп тап-

ты да касына барды.

– Мени аькетиши уьйге, – деди ога.

Яс, не зат болганын анъламай, Фаридадынъ шырайы туьрленгенин, коьнъили бузылганын сездн. Сол ара Тайраттынъ муьйисте оларга карап, куьлип турганын коьрип, Тайраттынъ куллыгы экенин анълады.

– Не зат айтты сага Тайрат, не зат болды? – деди ол Фаридага.

– Бир зат та болганы йок. Мен арыгаман, уьйге элте, – деп тиледи Фарида.

Рашид Фаридадынъ колын ыслады. Фарида да колын тайдырмады. Колын тайдырмаганына суьйинип:

ЯЛГЫЗЛЫК

КИШКЕЙ ПОВЕСТЬ

«Савбол», – деди Рашид, сонъ ийгерленип, бетин суьйди. Соьйтип булар, кол ысласып, бирге кеттилер. Бу исти бирев де коьрмеди десем, оьтирикиши болаякпан. Баьрисн де коьрип, аьжзейипсинип калдылар.

– Караишы ога, «блюститель порядка» деп оьзин санайтаганга, – деп Тайрат ашувын тыялмай калды.

Коьп заман кетпей, Рашид пен Фарида уьйлендилеп. Яиавлары бек аьруьв эди. Фарида оьзин дуныяда энъ де наьсипли хатын деп санайтаган эди.

Коьп керек пе хатынга: аьруьв куллыгы, уьйи, суьйикли эри бар. «Не зат керек ти мага оьзге?» – деп Фарида Рашидтинъ суьвретин алып суьйди. «Суьйгеним! Сени мен биринишлей коьргенде, суьйгенмен, тек сага бараякпан дегенмен», – деп соьйленидн. Бирден Рашид уьйге кирди. Фаридады кушаклап:

– Сени коьрмесе келдим, юлдызым, – деп суьйди. – Мине энди ашамасам да, токлан, кетемен, – деп асыкты да, Фаридага, суьйсин деп, онъ ягын тутты.

– Мени ше? – деп бакырды Фарида. Рашидке онъ як бетин суьйдирип, байы ман кушакласты.

– Ал, кешке дейим, суьйгеним, сазынмай тур, – деп Рашид, машинага минип, шанъды кокытып, кетти.

Фарида терезеден карап калды...

Бир куьн Фаридадынъ басы бирден айланып кетти. Онынъ аягы авыр эди. Полга йыгылган Фарида: «Мама!» – деп бакырды. Коьзлерин онынъ кара булыт каплады.

– Коьзим, коьзим, – деди ол ювырып еткен кайынасына.

Кайынанасы коркып, аье-куье болды. «Скорыйды» шақыртты.

– Мама, мама, – деди, эси келип, Фарида. – Рашидти коьргим келеди.

– Аьли, аьли балам, – деп кайынанасы Фаридады кушаклады, бетин суьйди. – Сен кыйналма. Аьли маши-ни мен келмеге керек. Сол арада «Скорый» машинасы келип, Фаридады больницага аькеттилер.

Кайынанасы кыйланып, коридорда аьри-бери юреди.

– Не болды? – деп бала табув уьйине асыгып келген Рашид анасыннан сорады.

– Фарида авырыган. Мунда аькелмеге керек болды.

– Неге? Онынъ таптага заманы аьли де еткен йок ша.

– Билмеймен. Басы айланып йыгылган эдн. Операция этпей бо-ляк тувыл дедилеп. Аьли Фаридага

операция этедилеп.

Рашид, анасын кушаклап, киш-кей баладай болып, биревден де уялмай, коьзясларын тоьгип, сылк-сылк этип йылады.

Операция уьш саьатке ювык барды.

– Аллам, сакла баламды, – деп тилеп турды Фаридадынъ кайына-насы...

– Сизди кутламага болаяк, – папаша, – деп шыкты сонда ак халат кийген кыз, куьлемсиреп. – Эки эгиз кыз тувган, экеви де кайдай аьруьв саьбийлер. Хайырлы болсын!

Рашид, адалап, авызына сув увьртлагандай болып, бир зат та

ГУЛЬШААР ШАНДАКОВА

деп, кеттилер...

– Кызларды кайтип атаякпыз? – деп Рашидтен Фарида, сонъ оьз ойын айтпага асыкты. – Менимше, Гульмира эм Эльмира деп атасак, аьруьв эди. Сен кызларды коьрдинъ ме?

– Коьрдим, яным, сондай аьруьв, ярасык кызлар, – деп Рашид Фаридага разылыгын билдирип, бетиннен суьйди. – Сен тек йылап турма, ярыгым. Баьри зат та аьруьв болар, докторлар да соьйтип айттылар. Мен сени нешаклы да караякпан, яным.

Фаридады больницадан шыгараяклар деген хабар авылга тез ййылды. Рашид бек кыйналатаган эди, онынъ шаишлары замансыз агардылар, эки

ЯЛГЫЗЛЫК

кызды анасы ман тетейи карайдылар. Олар тез-тез йылайдылар.

– Ах, балаларым, балаларым, – деп олардынъ йылавларына Фарида да косылды.

– Неге мен сизди коьрип болмайман? Не зат болды меним коьзлери-ме? Неге соьйтип олар эрте соьнди-лер? Кимге не яманлык эткенмен-ав? Оьзим оьксиз болып оьскенмен де. Ах, коьзлерим коьрселер, не керек эди, кайтип кызларымды коьргим келеди.

Рашид Фаридадынъ боьлмесине кирип, касында олтырды.

– Мен буьгуьн бир аз эрте келгенмен куллыктан, – деди Рашид.

– Сага бир зат та керек тувыл ма? Сен ашагансынъ ма?

– Йок, ашаган йокпан. Мен сени карайман, бирге ашамага, – деди Фарида.

Фарида амалсыз мундай аьлге де уьйренди: коьрмесе де, не зат каерде экенин коллары ман ыслап биледи. Рашидтинъ колын алып, бетин сыйпады.

– Сен неге кырынмайсынъ? – деди Фарида.

– Не затка кырынайым? – деди Рашид.

Фарида онынъ не деп айтаяк болганын тез ок та анълады. Меним бир зат та коьрмейтаганымды билдирип туры деп, ойлап, баска якка бурылды.

Соьйтип он йыл кетти. Ах, заманлар, заманлар. Фаридадынъ кайтип кыйналганын, оьзи болмаса, бирев де анъламайды. Кызлардынъ экеви де ярасык болганлар. Бир куьн анасынынъ касында олтырып, хабар айттылар: оьзлерининъ аьруьв окыйтаганларын, янъы окытувишынъ келгенин.

– Аьши, онынъ аты ким? – деп сейирсинди Фарида.

– Тайрат Алимовна.

– Сол ма? – деди Фарида.

– Сен, мама, таныйсынъ ма оны?

Бизим папамыз оны бир неше кере школадан машина ман уьйине де аькетти.

– Йок, мен оны танымайман эм билмеймен. Билгим де келмейди, – деп йылап йиберди Фарида.

Кызлар, бир-бирине карап, корктылар, оьзтери бир зат та анъла-май:

– Мамочка, мамочка, – деп экеви де анасын кушакладылар...

Калай да Рашидтинъ туьрленгенин Фарида сезген эди. Алдын туьсте келип кететаган болса, энди кеиш келетаган болды. Келсе де, ишип

келеди. «Ах, кайда кетти-ав, сенинъ суьйиминъ? Кайтип басым айланады. Не зат болды-ав?»

Фарида, ер таппай, кыйналады. Кешелерде уйклялмайды. Мине буьгуьн де Рашид аьлиге дейим келгени йок. Кайда кыдырады экен? Тайрат пан болар деп, ойланды Фарида.

Азбарга машинадынъ киргени эситилди. Рашид уьйге кирди, ама Фаридадынъ боьлмесине кирмеди. Фарида ога оьзи кирмеге аьзирленди. Эсикке янасканда, бир тавыс-лар эситилдилеп. Фарида Тайраттынъ сыбырдавын таныды. Ол, юреги катып, я киреегин, я кирмеегин билмей, токтап калды. Тайрат пан Рашидтинъ кушакласуьларын, суьйисуьвлерин яндесписи мен сездн Фарида. Тайрат колы ман Рашидтинъ авызын ябады:

– Т-с-с, эситип кояр, коьрипше коьрмеек, тек эситер, – деп куьлди. Ога Рашид те косылып куьлди.

Фарида баьри затты кулагы ман эситкен сонъ, сылкылдап йылады. Юреги шанишып, коьзлери кутыклап шыгаяз калдылар. Коьзин уйкалап, уйкалап тегаран коьзясларын суьртти. Сонда коьзине ярык коьринди.

– Ва-а, мен коьремен, – деди ол оьзи-оьзине. – Коьремен!

Ынанмай, барып, биялага карады. Бияладан ога кайгылы кыскаяклы карай эди. «Эх, коьргеннен не пайда!» – деп йылап йиберди Фарида.

Эртенъликте кайнанасы шай аькелди. Кайнанасы да туьрленген эди. Оьзининъ безгенин билдирип:

– Шайынъды ишип болсанъ, айтарсынъ. Баьри аякларды бузып кутаргансынъ. Сынъар аягым калып туры, – деп шыгып кетти.

Фарида шайдан бир аз увьртла-ды да, аякты столга салды. Кайна-насы казан уьйде кызларга бакыра эди:

– Тетей, биз мамага кирип кетейиктагы, – деп тилеоилер кызлар.

– Йок, кирмеексиз. Коьрмегенсиз бе ананъызды? – деп, кызларды шко-лага асыктырып йиберди. Кызлар, коьньиллери тоьмен болып, анасыннынъ терезесине карай кеттилер.

Фарида баьри затты да эситти, терезеден карап, кызларына колын булгады.

– Гульмира, коьрдинъ ме? Мама бизге колын булгады, – деди Эльмира.

– Кет, оьтирик айтпа. Мама бизди коьрмейди де, – деди Гульмира.

«Ах, балаларым, балаларым мен-нен сонъ кимге калар экенсиз? Ким-нинъ колына туьсер экенсиз? Алла калдырмасын сизди ялгызлыкта, амалларым», – деп йылады Фарида.

Соьйтип бир неше куьн озды.

– Папа, папа, – деди Гульмира атасына. – Сен билесинъ ме, бизим мамамыз коьреди. Ол сав болган, бизге аьр куьнде де колын булгайды.

Рашид, – Да! – деп, терезе-ден карады. Караса, ушыны ман да Фарида терезеден колын булгай эди. Фарида олардынъ каравларын коьрип, терезеден тайды.

Рашид тез болып артына кайт-ты, ювырып уьйге кирди.

– Фарида, Фарида, – деди.

– Йок, сенинъ Фариданъ, йок, – деди хатыны. – Сенинъ уьшин ол оьл-ген. Алдынъда турган – баска Фари-да. Ол коьреди эм эситеди, баьри затты да биледи ол.

Рашид не зат айтаягын билмей калды. Акыйкатлай да, онда айткан-дай соьз йок эди.

– Мен, Рашид, бир де ойланганым йок эди, сен соьйтип этерсинъ, бизим суьйимимизди кирлерсинъ, таптар-сынъ, мени баскага сатарсынъ деп, – деди Фарида. – Ялгыз калсам да, сени кеширип болаяк тувылман.

ХАБАРЛАСУВ

Кызыклы аьлде оьтти

Янъыларда «Ногайский район» МО-сындагы КЦСОН-нынъ ясуьйкенлердинъ эм сакат аьдемлердинъ куьндиз-ги ял алув боьлигининъ ЛФК инструкторы Мадина Саитова «Ден савлык школасы» программа шаралар планы бойынша «Гиподинамия» темага хабарласув озгарды. Солай ок хабарласувга боьликтинъ социаллык буйымларын алувылар, айтпага: Насипхан Карагулова, Зульфира Колдасова, Насиет

Баетова, Аминат Исаева, Зухра Байманбетова шакрыылдылар. М.Саитова озгарган шарасында физкультурадынъ ден савлыкка пайдасын, бир ерде олтырып заман йиберуьв шаркка зарарлы экенин йыйылган ясуьйкенлердинъ эсине салды. Ясуьйкенлер хабарласув барысында соравлар бердилер. Хабарласув кызыклы аьлде оьтти.

М. САИТОВА.

Сувьретте: шара катнасув-шылары.

АЛДЫН ШАЛУВ ШАРАЛАР

Аьллер енъил тувыл

Дагестан Республикасы бойынша корь авырувы кенъ йыйлып барады. Соны ман байланыслы болып оьткен йылдынъ ызгы куьнлеринде Дагестан Республикасынынъ Оькиметининъ санитарлы эпидемиялык аьллерге карсы комиссиясынынъ йыйыны болып озган. Сол йыйыннынъ барысында Дагестан Республикасында корь авырувы бойынша эпидемический аьллер осалланып барагаганы акында соьйленди эм аьллерди енъиллетер уьшин кайдай шаралар этилмеге керегин айттылар.

Бизим районымызда да сол авырувга карсы профилактикалык шаралар юритиледилер.

Врач-педиатр Амина Эльгайтар кызы Махмудова сол авырувдынъ акында аьнлатув этеди.

— Корь — оьткир инфекциялы авырув. Бу авырув ава тамшылары ман аьдемнен-аьдемге коьшеди. Бу авырув ман балалар зарарланадылар, авырув тек янъы тувган балага уьш дейим юкпайды. Корь авырувы балага атпалар шыкканнан сонъ доьрт куьн узагында коьшеди эм авырув язлык шакларда куьшееди.

Бала корь авырувы ман зарар-

ланса, эт кызувы коьтериледи, коьзи кызарады, йоьткиреди, бурыны шубырады, аьли осалланады эм ол яркыты суьймейди. Авырувдынъ инкубационлык кезеги 7-17 куьнлерге дейим созылады. Балага атпа шыкканнан сонъ авырувдынъ ишинде, тислердинъ шетлери де агаарадылар, соларды бир зат пан да тайдырмага ярамайды. Оннан сонъ эт кызувды коьтерип, атпалар шыгадылар. Баслап олар яркын кызыл боладылар, армаганд бир-бирине косылып, кубарып баслайдылар. Эгер авырув авыр оьтпейтаган болса, уйде эмлев этпеге болады. Авырыган аьдемге туьрли витаминлер бердилер, эт кызувды туьсиретаган амалламалар бердилер.

Авырыган аьдем постель режимин тутпага керек, — дейди сулыплы врач.

Бу авырув ман биз авырымаякпыз деп айтып болмаймыз, саклык аьр бир ерде де керек. Тек эсимизде тутпага керекпиз — авырув ман бир кере авырыган болсаньыз, экинши кере авырымага керек тувылсыз.

Кайтип айтсак та, оьзимиздинъ ден савлыгымыз — оьз колмызда.

Г. КУРГАНОВА.

М.Курманалиев атындагы Куьнбатар авыл мектебининъ куллыкшылар коллективи Сабира Абдурахмановна Межитовага ян косагы **Шамсудин** дуньядан тайганы ман байланыста каты кайгырувын билдиреди, ога эм кардаш-тувганларына бассавлык йорайды.

КЕНЪЕС

Ясларга пайдалы

Янъыларда ДР Оькиметининъ Председателининъ биринши орынбасары Анатолий Карибовтынъ етекшилеви мен Дагестан еринде WorldSkills Russia козгалысын яшавга шыгарув бойынша ис куьбининъ кенъеси оьтти. Мунда «Яс профессионаллар» WorldSkills Russia Дагестанда 2-нши регионаллык чемпионатынынъ озгарылувы ман байланыслы уйгнлавлар соравлар каралды. Белгиленген шара Каспийск каласындагы А.Алиев атындагы Яслар эм спорт уьйинде уьстимиздеги йылдынъ 26-28-нши февралинде оьтеек.

— Дагестанда WorldSkills Russia козгалысы яшавга шыгарылувы республикадынъ яслары эм ис кеспилерди таралтув уьшин бек маьнели. Белгиленген козгалыс бу куьнлерде тез оьрленеди. Онынъ яшавга шыгарылувын РФ Президенти Владимир Путин эм Россия Оькиметининъ Председатели Дмитрий Медведев тергейдилер. Биз сосы чемпионаттынъ озгарылувынынъ сулыбын билемиз эм ийги истинъ сырагыларын коьремиз. Базласлардынъ катнасувылары куллыкка туьскенлер эм тийисли кыйын акын да аладылар, — деди А.Карибов.

Фестиваль озгарылаяк

Уьстимиздеги 2018-нши йылдынъ март айында 3-нши Россия Кино эм «Истинъ аьдеми» интернет-проектлерининъ Фестивали оьтеек. Мунда аьр бир регион оьз куллыкшыларынынъ кеспи усталыгын оьрлендируьв бойынша оьз предприятиелерининъ этимислерин коьрсетпеге болады. Фестивальдцнъ темасы — «Янъы производстволык экономика. Келеектеги кеспи».

Фестивальдинъ «Истинъ аьдеми» программасына киреди: ойын фильмлер эм сериаллар конкурсы; документальик — постановочный фильмлер конкурсы; телевизионный программалар конкурсы; интернет-проектлер конкурсы; Фестивальге берилген фильмлердинъ эм сериаллардынъ сырасында яслар конкурсы.

Фестивальдинъ конкурслы программасында катнасар уьшин аьризелер алынувы 2018-нши йылдынъ 15-нши февралине дейим созылган. Аьризелерди trudfest@mail.ru. адресине йибермеге боласыз. Муннан да толы (Фестивальдинъ положениеси акында, заявка, контактлар эм с.б.) билдируьвлерди шарадынъ официаллык сайтыннан www.trudfest.ru. алмага боласыз.

Н. КОЖАЕВА.

Терекли-Мектеб авыл яшавшысы
Секерхан Мезеевна Оразбаевага
13-нши февральде 65 яска толганы ман

Сыйлы Секерхан Мезеевна! Сизинъ яшав йолынъыз иске тийисли бет беруьвдинъ, кайнайтаган куьштинъ, яс заманынъызда сайлаган кеспиге аалаллыктынъ уьлгиси болады. Ак юректен сизди кутлаймыз, берк ден савлыкты, таьвесилмес куьш-куватты, аьелде ийгиликлерди, куванышка толган коьп йылларды йораймыз.

Кутлавшылар: Любовь Уразаева эм Эльмира Кожеева.

Нариман авыл яшавшысы
Сыйлыхан Крымхановна Боранбаевага
16-ншы февральде 60 яска толаягы ман

Акыллыгынъ, танълыгынъ Бизге керек дайым да. Яркъ коьнтил байлыгынъ Язлык куьндей яшавда. Суьйимлик пен баьримиз Сени буьгуьн кутлаймыз. Берк ден савлык, уйкен наьсип, 100 йыл сага йораймыз.

Кутлавшылар: синълиери Кельдихан, Кулимхан, Райхан, Менълихан.

Карасув авыл яшавшысы
Зульфия Шаарбиевна Тангатаровага
3-нши февральде 40 яска толганы ман

Сенинъ озган йьлларынъ - Яшавынънынъ байлыгы. Хатын-кыздынъ сол шагы Онынъ экинши яслыгы. Аьли сени, Зульфия, Тувган куьн мен хошлайык. Алдыдагы яшавга Узак оьмир йорайык.

Кутлавшылар: Руслан Кунтувганов, Зарифат, Камал, Азинет.

Сургут каласынынъ яшавшысы, кишкей ердесимиз
Ясалия Юсуповна Алиевага
20-нши февральде 5 яска толаягы ман

Тувган куьнинъ, Ясалия, Куванышлы той болсын. Тувганларынъ йыйлыгып, Туьрилдеген карс соксын. Туяклардан от шыгып, Йыйылганлар бийисин. Ясалияды хошлайык деп Кардаш-туькым суьйинсин.

Кутлавшылар: Алиевлер эм Байманбетовлар аьеллери.

Агрофирма «КИЦ» с.Ачикулак принимает заказы на реализацию инкубационного яйца и молодня-ка утят и гусят.
Тел.: 89054932746

«ШОБЛ ТАВЫСЫ»
(ГОЛОС СТЕПИ)

+6

ТОКТАСТЫРУВШЫ:
Дагестан Республикасынынъ Баспа эм информация министрствосы.

Бас редактор
КОЖАЕВА Э.Ю.

Дагестан Республикасы бойынша Байланыс информациялык технологиялар эм коьлем коммуникациялар тармагында тергев салув бойынша Федераллык служба управленисинде регистрацияланган.

Регистрациялык номери ПИ №ТУ 05-00359 (12 декабрь 2016 й.)

Колязбаларга рецензия берилмейди. Олар кери ызына кайтарылмайдылар. Авторлар ой токтастары редакцияды ман келиспексе боладылар. Авторлар язылмалары уьшин явапдылар. ДР-нынъ Баспа эм коьлемлик коммуникациялар бойынша комитети.

Баспалавга кол басылув заманы — 17 саватте. Баспалавга кол басылган — 16 саватте.

Адрес редакции и издателя:
368850, Республика Дагестан, Ногайский район, с.Терекли-Мектеб, ул.К.Маркса, 49
Газета «Голос степи».
Электронный адрес: sholtavisi@mail.ru

Официальный сайт газеты (www.golos-stepi.ru)

Телефоны:
Общий отдел — 21-4-71
Индекс — 51365

Газета выходит 52 раза в году.
Тираж — 3000 экз.
Цена — 5 рублей.
Реклама и объявления публикуются по договорным ценам.

Газета отпечатана в типографии ГАОУ РД «ИД «Дагестан» по адресу: 367018, ДР, г.Махачкала, Проспект Петра 1, 61.